

УДК 330.162

THE MORAL COMPONENT AND ITS ROLE OF DEVELOPMENT AND FUNCTIONING OF THE ECONOMIC SYSTEM МОРАЛЬНА КОМПОНЕНТА ТА ЇЇ РОЛЬ РОЗВИТКУ Й ФУНКЦІОНУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Томашевська О.А./ Томашевська О.А.,

Phd in economics/ кандидат економічних наук

ORCID: 0000-0002-2444-7259

Зуйкова А.С./ Zuykova A.,

*student / студентка,**National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**03041, Kyiv, Heroiv Oborony Str.11**Національний університет біоресурсів і природокористування України,**03041, Київ, вул. Героїв Оборони, 11*

Анотація. Досліджено передумови посилення ролі моралі в економіці та підходи до вирішення дилеми «мораль або (та) прибуток».

Ключові слова: мораль, моральність, прибуток, економіка.

Вступ.

Для вітчизняного і зарубіжного суспільствознавства характерною і такою, що швидко поширюється, є думка, що на розвиток і функціонування економічної системи чинить вплив ряд позаекономічних чинників, зокрема, культурно-національні, психологічні, моральні, які або сприяють розвиткові елементів виробничих відносин, або перешкоджають цьому. У межах фактору національної культури важливою є його складова - етична компонента як рефлексія моралі. Вона може перебувати як на авангардних, так і на периферійних позиціях, однак не може бути повністю відсутньою хоча б в одній конкретній національній культурі [3].

Основний текст. Проблема зіставлення економічного й морального обумовлена, в першу чергу, необхідністю вивченням чинників, що спричиняють формування внутрішнього морального конфлікту суб'єкта економічної діяльності. Варто зазначити, що мораль, моральність і норми поведінки - нетотожні поняття. Норми поведінки і моральність виступають відповідно зовнішньою і внутрішньою складовою моралі (рис. 1).

Так, моральність є внутрішньою установкою індивіда діяти відповідно до своєї совісті і свободи волі, а норми поведінки - зовнішня вимога до поведінки індивіда [8]. Якщо розташувати дві складових дилеми «мораль або (та) прибуток» у системі координат, отримаємо чотири варіанти можливої моделі поведінки підприємства або підприємця (табл. 1).

У зв'язку з цим актуальними питаннями розвитку і функціонування економічної системи є: «що переважає: економіка чи мораль?»; «які наслідки у довго- та короткостроковій перспективі матиме вибір підприємцем певної моделі?»; «чи можливе ведення бізнесу за умов ідеальної ситуації?». Погляди науковців на зазначену проблему характеризуються полярністю, що спричинило два альтернативних підходи до такого співвідношення.

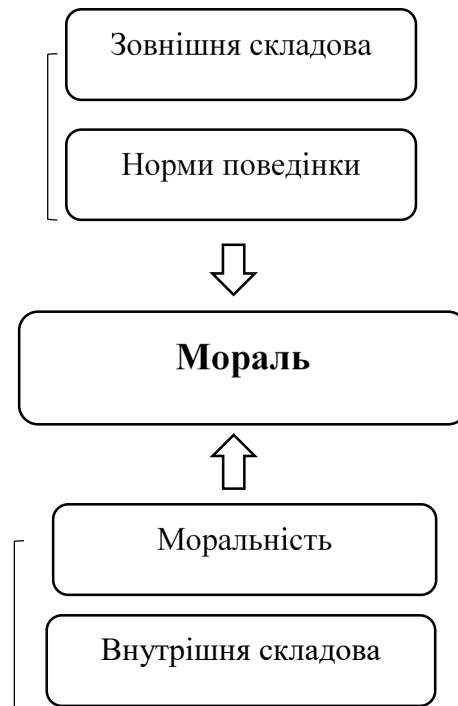

Рис. 1. Складові моралі

Таблиця 1

Можливі варіанти поведінки підприємця в розрізі складових дилеми «Мораль або (та) прибуток»

отримання прибутку за умови недотримання моралі (етичних норм) – в наявності моральний конфлікт	недотримання моралі, але при цьому збиткова діяльність - моральний і економічний конфлікт одночасно
дотримання моралі, але при цьому збиткова діяльність - економічний конфлікт	отримання прибутку за умови дотримання моралі – ідеальна ситуація

Джерело: складено за [7].

Перший з них – «обмежено прагматичний», згідно якого «моральним є усе, що економічно», при цьому заперечується позитивний вплив моралі на економіку, головною метою бізнесу є прибуток, незалежно від засобів його досягнення. До того ж мораль передбачає так звану «надмірну» відповідальність, «зайві» етичні сумніви, що, у свою чергу, знижує активність ділової людини. Прибічником даного підходу є американський економіст ХХ ст. М. Фрідман, на переконання якого єдиним видом відповідальності в економіці є такий, згідно якого усі наявні засоби повинні використовуватись з максимальною ефективністю, а всяка діяльність має забезпечувати максимальний прибуток. Такої ж думки дотримується і американський фінансист Дж. Сорос, за словами якого ринкова економіка природжено є аморальною. У своїй книзі «Алхімія фінансів» він стверджує, що економіка і фондові ринки не відображають реальності, тому що на них впливають мислячі учасники, дії яких впливають на результати. Сорос назвав це «теорією рефлексивності» і протиставив її традиційній концепції досконалої конкуренції, де учасник ринку є цілком інформованим і абсолютно неупередженим. На

фондовому ринку рефлексивність може виявлятися в одній з таких варіацій: ціна акцій відображає очікування інвесторів щодо їх майбутньої прибутковості, які можуть бути помилковими. Ці очікування впливають на ціну. У свою чергу, ціна впливає на фундаментальні показники і поведінку інвесторів. Такий рефлексивний зв'язок може привести до посилення тенденцій. Як наочний приклад, Сорос порівнює фондовий ринок з конкурсом краси, де переможцем стає не найкрасивіша учасниця, а та, яку більшість людей вважає красивою [4,9].

Приймаючи рішення в ситуації невизначеності, люди розглядають позитивну ймовірність події незалежно від її величини зовсім по-іншому, ніж знання про те, що подія точно не відбудеться [1]. Схожої думки щодо когнітивних процесів, які обумовлюють прийняття людиною того чи іншого рішення дотримується й ізраїльсько-американський вчений Дж. Канеман, психолог, лауреат Нобелівської премії з економіки: «Люди короткозорі в своїх рішеннях, мають низьку здатність у прогнозі власних смаків в майбутньому і можуть робити помилки через ненадійну пам'ять і невірну оцінку минулого досвіду» [13].

Згідно другого підходу, між мораллю і економікою існує тісний діалектичний зв'язок. Економічні відносини, побудовані з дотриманням моралі, лежать в основі забезпечення довгострокової ефективності, сприяють вдосконаленню соціальних відносин і особистої моральності. Правомірним є і зворотне твердження: ведення аморального бізнесу, неетична поведінка тощо врешті решт виливаються у соціальні, непоправні моральні та економічні втрати не лише для окремого індивіда чи підприємства, а й для суспільства в цілому. Прикладом може слугувати кримінальна складова тіньової економіки - торгівля наркотиками чи людьми [2]. Такої ж думки дотримується німецький вчений Й. Віланд: «...історія вже не раз доводила, що без моральних принципів і стандартів, без загальновизнаних цінностей і манер поведінки не може існувати жодна успішна економіка. Наприклад, Трансакційні витрати - це витрати, які виникають, коли компанія впроваджує новий продукт або виходить на новий ринок. Якщо компанія користується гарною репутацією і славиться надійним партнером, то це веде до зниження трансакційних витрат» [12]. Значення моральної складової підкріплюється висловлюванням засновника знаменитої династії Г. Форда: «Головна користь капіталу не в тому, щоб зробити більше грошей, а в тому, щоб робити гроші заради поліпшення життя» [10].

Похідною моралі в економіці є довіра. З цього приводу видатний японський філософ Ф. Фукуяма зазначав: «Довіра - це товар, у нього є реальна економічна і практична цінність; він підвищує ефективність системи в цілому, дозволяє вам робити більше благ або чогось іншого, що ви вважаєте цінністю. Але він належить до тих товарів, торгівля якими на ринку технічно не здійсненна або взагалі осмислена. У будь-якому економічно успішному суспільстві життєздатність господарських об'єднань залежить від рівня внутрішнього довіри в них». Завдяки довірі формується соціальний капітал, що призводить до мобілізації ресурсів, збільшення інвестицій в розвиток [11].

Варто зазначити, що законодавство не в змозі охопити всі моральні аспекти ведення бізнесу. Німецькі вчені К. Хоман і Ф. Бломе-Дрез пов'язують це з чинниками системного порядку - зміни в законах відбуваються з затримкою у часі, не встигають за стрімким розвитком науки й бізнесу та й не завжди можна відразу чітко визначити межі дозволеного та забороненого. Прикладом може слугувати розвиток генної інженерії та біодобавок. До того ж, не все, що не заборонено законом, є припустимим з моральної точки зору. Наприклад, реклама цигарок, спиртних напоїв тощо [5, с. 32].

Як зазначає Мельник В.Г., мораль виконує ряд економічних функцій, зокрема: підтримання гомеостазу економічної системи; гарантування безпеки людства; забезпечення прогресивної трансформації економічної системи; підвищення ефективності суспільної праці; максимізація індивідуального творчого потенціалу. До того ж, на думку науковця, економічний час має етичний вимір. Так, несвоєчасна виплата заробітних плат і пенсій блокує попит економічних циклів найближчого майбутнього; насильне або шляхом обману залучення заощаджень блокує внутрішні займи на досить тривалий час; неморальні відносини між поколіннями знижують майбутній потенціал суспільства зокрема: неетичне ставлення до молодого покоління знижує інформаційно-економічний потенціал найближчого майбутнього; неетичне ставлення до старшого покоління провокує його страх перед зміною гомеостазів і прагнення максимально загальмувати прихід молодих до влади – як наслідок, блокуються прогресивні економічні трансформації; неетичне ставлення до майбутніх поколінь (наприклад, руйнування природно-ресурсного потенціалу) підриває їх майбутній економічний потенціал [6].

Висновки.

Таким чином, питання етичної складової в економіці є і надалі залишатиметься актуальним. Подальших досліджень потребує проблема забезпечення ефективності морального чинника у розвитку та функціонуванні економічної системи.

Література:

1. Дж. Боул. Моральная экономика: почему хорошие стимулы не заменят хороших граждан. *Экономическая социология*. 2016. Т. 17. № 4. С. 100-128.
2. Дикань В.Л., Компанієць В.В., Полякова О.М. Етичні основи бізнесу: Навч. посібник. Харків: УкрДАЗТ, 2012. 316 с.
3. Економіка, політика і моральність як важливі складові суспільства. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/11133/> (дата звернення: 12. 08. 2021).
4. Кветна І.Р., Кветний Р.Н. Моделювання фондового ринку із застосуванням теорії рефлексивності Дж. Сороса: особливості та перспективи. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2004. № 6. С. 20-27
5. Компанієць В.В., Полякова О.М. Моральні основи економіки та підприємницької діяльності: Конспект лекцій: В 4-х ч. Харків: УкрДАЗТ, 2011. Ч.1 53 с.
6. Мельник Л. Г. Экономика развития: учебник. Сумы: Университетская книга, 2017. 784 с.

7. Місце моралі в економіці: західна економічна думка (XVIII - середина XX ст.) URL: <https://studfile.net/preview/2914859/page:9/> (дата звернення: 13. 08. 2021).

8. Моральність. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 13. 08. 2021).

9. Пять ключевых выводов из книги: Джордж Сорос - Алхимия финансов URL: <https://vc.ru/finance/238435-pyat-klyuchevyh-vyvodov-iz-knigi-dzhordzh-soros-alhimiya-finansov> (дата звернення: 14. 08. 2021).

10. Технология Генри Форда: как стать миллиардером. URL: <http://motorzlib.ru/news/item/f00/s11/n0001153/index.shtml> (дата звернення: 17. 08. 2021).

11. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: Пер. с англ. М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004.730 с.

12. Этика и бизнес: насколько они совместимы? .) URL: <https://www.dw.com/ru/%D1%8D%> (дата звернення: 15. 08. 2021).

13. Kahneman D., Tversky A. (2000) Choices, Values, and Frames, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Abstract. The preconditions for strengthening the role of morality in the economy and approaches to solving the dilemma «morality or (and) profit» are studied.

Key words: morality, profit, economy.

Стаття відправлена 19.08.2021 р.
©Томашевська О.А., Зуйкова А.С.